

USPON I PAD MALOPRODAJNIH TRŽIŠTA U EVROPI SA OSVRTOM NA SRBIJU**THE RISE AND FALL OF THE ELECTRICITY RETAIL MARKETS IN EUROPE,
WITH EMPHASIS ON SERBIA**

Pavle RADOJEVIĆ, Restart Energy d.o.o. Beograd, Srbija
Mladen APOSTOLOVIĆ, EFT Trade d.o.o. Beograd, Srbija

KRATAK SADRŽAJ

Maloprodajna tržišta električne energije doživela su svojesvrstan krah u drugoj polovini 2021. godine zbog rekordnih cena krajnjim kupcima, uzrokovanih različitim faktorima. Glavni razlozi na globalnom nivou su porast potražnje za gasom, hladna zima zbog koje su skladišta gasa iscrpljena, tempo oporavka potražnje za energijom širom Azije prouzrokavan post covid krizom, što je direktno uticalo na veleprodajne cene. Nepripremljeni, i bez risk strategije za ovakve situacije, snabdevači su kako zbog sopstvene pasivnosti, neblagovremene nabavke unapred ugovorenih prodajnih količina po fiksnim cenama, odnosno ne pokrivanja prodatih pozicija od strane snabdevača, tako i zbog špekulacija i odluka snabdevača da nabavljenu električnu energiju prodaju umesto već ugovorenim potrošačima, na veleprodajnom tržištu po višestruko većim cenama, dovela je do lančane reakcije kolapsa većine malih i srednjih snabdevača električne energije širom Evrope, a kojoj je predhodilo nekontrolisano i često povećanje cena prema potrošačima kako bi ublažili negativne efekte svojih odluka. Iz ovog razloga su skoro sve evropske države, pa i Srbija, pribegle raznolikim merama za ublažavanje posledica enormno uvećanih cena za potrošače, kroz direktnu pomoć potrošačima i snabdevačima – ograničavanjem maksimalne prodajne cene uz istovremenu nadoknadu razlike u ceni do tržišne, preko subvencija rezervnim snabdevačima, zatim javnim preduzećima koja se bave snabdevanjem, kao i regulatornim merama u smislu privremenog smanjenja poreza. Sve mere koje su zabeležene širom Evrope, prezentovane su u ovom radu, sa posebnim akcentom na Srbiju. Nemogućnost slobodnog tržišta da adekvatno odgovori na ekstremne poremećaje, podvlači značaj upravljanja rizicima, planiranja, a posebno re-planiranja u elektroenergetskom sektoru. Kao ogledni primer i prikaz ozbiljnosti, širine i dubine ove krize, detaljnije je opisana situacija u Velikoj Britaniji. Na samom kraju rada su sublimirane aktivnosti koje su preduzimane radi prevazilaženja krize u snabdevanju, održavanja cenovnih nivoa na prihvatljivom nivou kako za domaćinstva tako i za privredu, a dat je prikaz negativnih efekata koje će ovo ostaviti na maloprodajna tržišta uz komentare o mogućem ublažavanju novonastale situacije.

Ključne reči: Rizik, Električna energija, Maloprodaja, Tržište

ABSTRACT

Retail electricity markets experienced in second half of 2021 a unique “collapse” due to record highs of endcustomers electricity prices, caused by various factors. The trouble stems from a global surge in a gas demand, following a cold winter that left gas storage facilities depleted, plus a rebound in post-lockdown energy demand across Asia, which directly inflicted to wholesale electricity prices. Unprepared, without risk strategy for such situations, suppliers are due to their own passivity, or untimely hedging of pre-agreed fix-price sales quantities, or their speculation and decision of suppliers to sell hedged electricity instead to already contracted consumers, at the wholesale market at higher prices, has led to a chain reaction of the collapse of most small and medium-sized electricity suppliers across Europe, which was preceded by uncontrolled and frequent price increases to mitigate the negative effects of their decisions. For this reason, almost all European countries, including Serbia, have resorted to various measures to mitigate the effects of enormously increased prices for consumers, through direct help to consumers and suppliers by limiting the maximum selling price while compensating the difference in price to market price, through subsidies to suppliers of last resort, then to public stateowned enterprises engaged in supply, as well as regulatory measures in terms of temporary tax reductions. All these measures, which have been observed across Europe, are presented in this article, with emphasis on Serbia. The problem of inability of the free market to adequately respond to extreme disturbances, underscores

the importance of risk management, planning, and especially re-planning in the electricity sector field. As a respectable example and presentation of the seriousness and depth of this crisis, the situation in Great Britain is described in more detail. At the end of the paper are sublimated activities undertaken to overcome the supply crisis, maintaining price levels at an acceptable level for both households and the economy, and an overview of the negative effects this will leave on retail markets with comments on the possible mitigation of the new unfavorable situation.

Key words: Electricity, Retail, Market, Price, Risk

Pavle RADOJEVIĆ – pavle.radojevic@restartenergy.rs, Mladen APOSTOLOVIĆ – mladen.apostolovic@eft-group.net

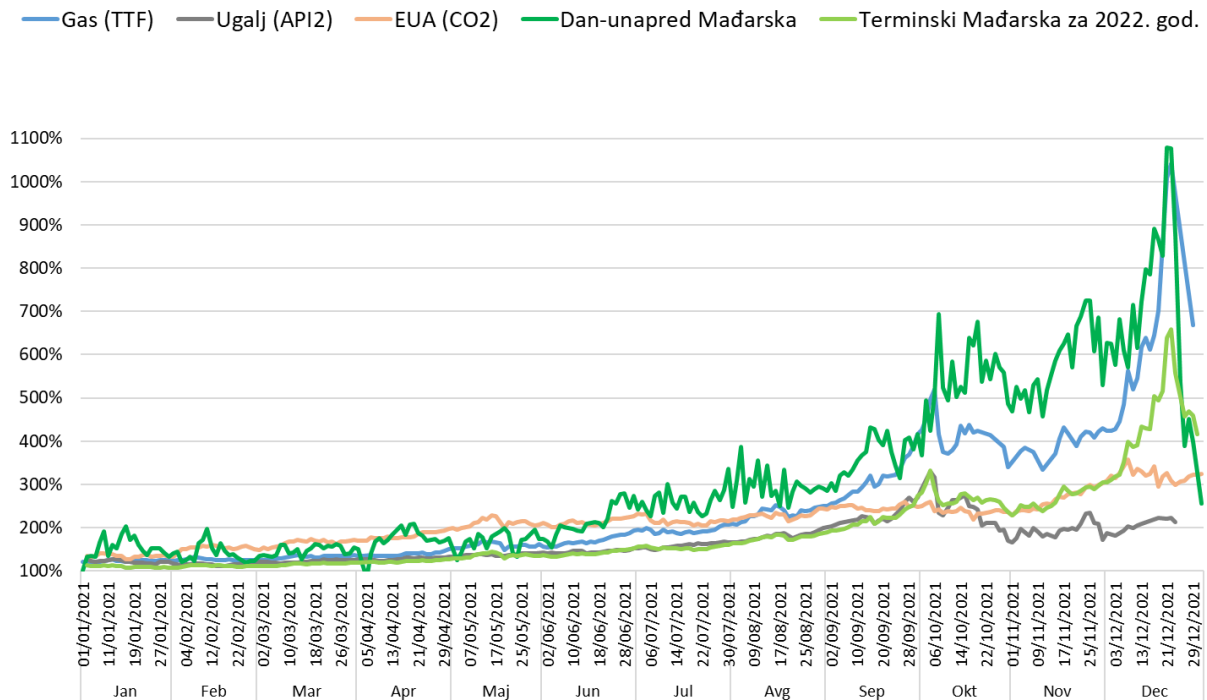
1. UVOD

Segment maloprodajnog tržišta (eng. *retail market*) je liberalizovan i postupno je omogućeno tržišno snabdevanje nakon tek nakon početka deregulacije u Evropi donošenjem čuvene Direktive Evropske Unije (EU) o unutrašnjem tržištu iz 1996. koja je stupila na snagu 1999. godine [1] kada su krajnji kupci (eng. *end-users*) od "običnih" potrošača (eng. *consumers*) u dokumentima počeli da se nazivaju i tretiraju kao (kvalifikovani) kupci (eng. *customers*) ali što je važnije dobili su stvarnu slobodu da biraju od kog registrovanog i licenciranog snabdevača na njihovoj teritoriji će kupovati električnu energiju za sopstvenu potrošnju.

Otvaranje tržišta za je išlo postepeno ali je ipak u velikoj većini zemalja za kategoriju domaćinstava ostao dominantan državni garantovani snabdevač putem tzv. univerzalne usluge. U periodu relativno niskih veleprodajnih cena električne energije 2016.-2019., primetan je bio ubrzan razvoj ovog segmenta tržišta koji je praćen ulaskom novih snabdevačkih kompanija i širenjem postojećih na nove geografske oblasti i na druge države. Međutim, sredinom 2021. godine počeli su prvi problemi u maloprodaji, koji su u vrlo kratkom roku – do kraja leta i početkom rane jeseni – prerasli u „kaskadni“ poremećaj ovog segmenta tržišta. Naime, zbog rasta cene električne energije u veleprodaji, uzrokovanog rastom cena energenata (Slika 1), nesprenni snabdevači za ovakav razvoj događaja su počeli da kupcima nude izmene ugovora sa povećanjem cene, a zatim su usledili i prvi raskidi ugovora koji su onda kumulativnim efektom eskalirali do problema do tada neviđenih razmera. Veliki broj snabdevača je prestajao sa radom, a kupci su se našli u nekonkurentskom okruženju gde su države morale da intervenišu, pre svega finansijski, jer je postalo očigledno da postojeći dizajn tržišta (eng. *Market Design*) nije u stanju da tržišnim mehanizmima odgovori na ovaj poremećaj.

Evropska Komisija je sredinom oktobra donela usaglašeni set „alata“ za dejstvo i podršku [2], podeljenih prema vremenu potrebnom za njihovu implementaciju – od neposrednih do kratkoročnih i srednjoročnih. Ove mere su odmah i primenjene u skoro svim zemljama EU a obuhvataju uglavnom sledeće: pomoć siromašnim kupcima, odlaganje plaćanja računa za električnu i toplotnu energiju, zabrana isključenja kupaca/potrošača sa mreže zbog neplaćanja, privremeno ukidanje ili smanjenje poreza, (sporna) pomoć industrijama i kompanijama da prevaziđu ovu krizu, povećana međunarodna saradnja i ispomoc u oblasti energetike, pojačan nadzor učesnika na tržištu radi sprečavanja eventualnih manipulacija i mahinacija, i na kraju promovisanje dugoročnih ugovora o otkupu iz obnovljivih izvora energije radi većeg podsticanja njihove brže izgradnje. Od svih ovih mera, ograničenje prodajnih cena ka krajnjim potrošačima je najčešće upotrebljavano i, i dalje je na snazi u većini država ali je pitanje koliko će to pokrivanje razlike u cenama moći koja država finansijski da izdrži i podnese, jer se ova pomoć meri u desetinama milijardi eura, pa su neke zemlje kasnile sa isplaćivanjem te ispomoći što je dodatno otežalo poziciju pre svega srednjih i manjih snabdevača električnom energijom i gasom.

Region Energetske Zajednice (jugoistočne Evrope) je ova kriza pogodila mnogo više i jače [3] nego razvijenije zemlje zapadne Evrope. Čak su u Severnoj Makedoniji, Albaniji i na teritoriji Kosova i Metohije krajem godine proglašene vanredne situacije zbog energetske krize, znatno je povećan uvoz i električne energije i energenata (po ekstremno visokim cenama u to vreme), a pre svega uglja, što je na žalost sredinom decembra 2021. zadesilo i Srbiju – a što će ostaviti višegodišnje negativne posledice na energetske sektore svih pogođenih zemalja i o tome će tek da se raspravlja i razgovara u vremenu pred nama.

SLIKA 1 – CENE GASA, UGLJA, ELEKTRIČNE ENERGIJE I EMISIJA CO₂ TOKOM 2021. GODINE, NA KOJOJ 100% ODGOVARA SREDNJIM VREDNOSTIMA RELEVANTNIH CENA IZ 2020.

2. SITUACIJA SA SNABDEVANJEM I MALOPRODAJOM U REPUBLICI SRBIJI

Tržište Republike Srbije je relativno malo, čini ga nešto više od 3,5 miliona krajnjih potrošača, sa ukupnom godišnjom potrošnjom električne energije od oko 27 TWh.

Dok su evropska tržišta električne energije i gasa godinama već poslovala po principu tržišne konkurencije, u Srbiji, tek Zakonom o energetici iz 2014. godine, otvaraju se vrata privatnim trgovcima i snabdevačima da svoje usluge snabdevanja električnom energijom ponude krajnjim potrošačima – kupcima, i to u jednom relativno ograničenom okviru. Naime zakonom su bili utvrđeni uslovi kojima određeni potrošači imaju obavezu da na organizovanom tržištu odaberu jednog od komercijalnih snabdevača. Ostali krajni potrošači su imali prava da koriste usluge javnog – garantovanog snabdevača, odnosno da se snabdevaju električnom energijom po regulisanim cenama.

Sam početak liberalizacije tržišta obeležen je i prvim komercijalnim ugovorima koji su zaključeni sa privatnim snabdevačima. Vrlo interesantno sa početka otvaranja srpskog tržišta je i situacija da je jedan od najvećih potrošača električne energije u Srbiji zaključio ugovor o potpunom snabdevanju sa privatnim snabdevačem, što je u neku ruku ostalim učesnicima na tržištu dalo motiv da je tržišna utakmica u Srbiji moguća i zagarantovana, te se u kratkom roku na tržištu pojavljuje nekoliko privatnih snabdevača. Tokom narednih godina ukupan broj snabdevača licenciranih i registrovanih u Srbiji kretao se između 45 i 60 aktivnih licenci za snabdevanje električnom energijom.

Nagli rast ili upliv, poslovno aktivnih snabdevača na maloprodajnom tržištu električne energije u Srbiji, dogodio se 2016. godine tokom koje je 10 licenciranih snabdevača aktivno zaključivalo ugovore sa krajnjim potrošačima. Gotovo svi aktivni snabdevači na maloprodajnom tržištu električne energije su predstavljali strane kompanije koje su otvarale svoja zavisna preduzeća u Srbiji, tako da su na tržištu učestvovali snabdevači čiji kapital vodi poreklo iz jugoistočne, centralne i zapadne Evrope.

Pored „dečijih bolesti“ sa kojima se susretalo tržište Srbije tokom liberalizacije, koje su uglavnom rešavane u hodu, najveću prepreku samoj liberalizaciji predstavljala je poslovna politika, skoro pa monopolsko ponašanje državnog snabdevača, u smislu nuđenja cena za snabdevanje koje su bile (ponekad i daleko) ispod tržišnih uslova u datom trenutku.

Rezultat takvog poslovanja, sa jedne strane je bio opravdan i očekivan, jer se radi o vertikalno integrisanom preduzeću, čiji osnovni kapital potiče iz budžeta Republike Srbije, kao i verovatni manjak poslovne i finasijske

odgovornosti rukovodilaca samog snabdevača. I pored otežanih uslova i ograničene konkurentnosti privatnim snabdevačima, tržišna ponuda je uvek bila zadovoljavajuća. Privatni snabdevači su nalazili alternativna rešenja, kojima su konkurisali državnom snabdevaču, ali ukupan udeo svih privatnih snabdevača se kretao u rasponu od samo 5% do 10% kompletnog tržišta.

U periodu između 2014. i 2018. godine, pored državnog snabdevača poslovalo je više manjih i srednjih snabdevača njih oko 10-ak, ali većina njih je tokom 2017. i 2018. godine napustila maloprodajno tržište Srbije, pre svega zbog načina poslovanja državnog snabdevača, kao i generalnog tržišnog šoka koji je pratio 2017. godinu zbog visokih cena energije tokom decembra i januara usled nepovoljnih vremenskih uslova. Period od 2018. do 2021. godine je obeležio značajno manji broj privatnih snabdevača, te su tokom ovog perioda najveću ulogu tržišne konkurencije preuzela samo dva privatna snabdevača, ali bez obzira što je većina privatnih snabdevača prestala sa radom u Srbiji, udeo na tržištu koji su pokrivali privatni snabdevači nije značajno smanjen.

Generalno gledano, tržište Republike Srbije je stabilno poslovalo tokom prve polovine 2021. godine, bez obzira na već tada zabrinjavajući rast cena električne energije. Međutim, tokom jula i avgusta 2021. godine, primećena je finasijska nedisciplina pojedinih učesnika na tržištu, u smislu da obaveze prema operatoru prenosnog sistema i tržišta (operator sistema) nisu ispunjavali po uređenoj dinamici i u skladu sa kalendarom plaćanja. Sam operator sistema u tom periodu na takvo ponašanje učesnika nije gledao kao na preteći signal da postoji opasnost od trajne nelikvidnosti ili čak samog bankrota nekog od učesnika, već kao trenutne poteškoće u redovnom poslovanju. Kolaps najvećeg privatnog snabdevača u Srbiji koji se dogodio tokom avgusta 2021. godine, pokrenuo je lančanu reakciju kojom je samo tržište u veoma kratkom roku *de facto* vraćeno u stanje pre početka same liberalizacije.

Vrlo fleksibilan stav operatera sistema prema prvim znacima finasijske nediscipline pojedinih učesnika na tržištu, i nedovoljna spremnost da reaguje u slučaju pogoršanja situacije koja je već svuda u Evropi od preteće postala stvarna, sam kolaps pomenutog snabdevača nanosi ogromnu štetu. Uvideviši na taj način ozbiljnost situacije, operator sistema, *ad hoc*, uz veliki broj formalno pravnih nedostataka u proceduralnom smislu, donosi set izmena koje se tiču opštih pravila o radu tržišta električne energije. Veliki broj izmena pravila donet je sa ciljem da se na bilo koji način zaštiti pre svega sam operator sistema, a ne tržište ili ugroženi snabdevači i drugi učesnici. Pre svega, značajno su promenjena pravila koja se tiču utvrđivanja vrednosti rizika i instrumenata obezbeđenja plaćanja za slučaj neizvršenja obaveza učesnika na tržištu, te su učesnici koji su imali obavezu polaganja osnovne vrednosti instrumenta obezbeđenja suočeni sa čak 20 puta većom vrednošću koju su prethodno bili u obavezi da obezbede. Pored navedenih izmena, dodatno su uvedeni mehanizmi interventnog obračuna za svakog učesnika za koga operator sistema utvrdi da postoji rizik od insolventosti, sa veoma kratkim rokovima plaćanja obaveza, gde govorimo o rokovima dospeća od samo jednog dana, što se moglo tumačiti kao vrlo ekscelivan potez. Dodatno, sam rok koji ostavljen učesnicima da dopune svoje finasijske instrumente obezbeđenja plaćanja i period u kojem je obaveza doneta, bili su presudni da veliki broj učesnika na tržištu (bar privremeno) napusti tržište Srbije.

Pored poteškoća sa kojima su se susreli sami snabdevači, a koje se tiču previsokih cena na veleprodajnom tržištu, dodatnog finasijskog opterećenja od strane samog operatera sistema, odnosno perioda u kojem im je obaveza nametnuta, govorimo o kraju godine kada se najviše slobodnog kapitala usmerava na zatvaranje pozicija za idući period, država, odnosno njena izvršna vlast, donosi „preporuku“, da državni snabdevač cenu električne energije za komercijalne kupce zamrzne na visini od 75 €/MWh na period od 6 meseci, čime je svo subvencionisanje prebačeno samo na krajnje kupce a ništa nije urađeno da se pomogne ostalim snabdevačima. Prethodno su u dva navrata u oktobru i novembru kupcima produžavani ugovori pred istekom po starim, prošlogodišnjim cenama. Samim tim apsolutno je postalo nemoguće da se na bilo koji način nastavi i opravda dalje poslovanje na maloprodajnom tržištu električne energije u Republici Srbiji.

Tokom cele 2021. godine, a posebno ukoliko se osvrnemo na njenu drugu polovinu, ni jednog trenutka nije bilo reči o bilo kakvim mehanizmima koji bi mogli da spreče, odnosno ublaže ovakve krize, već šta više donošene su *ad hoc* odluke zbog kojih će tržištu Srbije biti potreban jako dug period da se oporavi i vrati na nivo kada je bar delimično bilo liberalizovano. Trenutna ekspanzija projekata u obnovljive izvore električne energije daje nadu da će rok za oporavak i nastavak liberalizacije tržišta biti kraći, ali bez jasne strategije i čvrste discipline svih učesnika tržišta, bez obzira na ulogu ili poreklo kapitala, bilo kakav oporavak tržišta gotovo je nemoguć. Na pitanje kako tačno ići dalje ka oporavku ni evropske zemlje i energetska udruženja nemaju jednoznačan odgovor, AERS bilten [4].

Na primeru jednog od većih i organizovanih tržišta električnom energijom i gasom u Evropi, tržišta Velike Britanije koje je već 30 godina deregulisano, probaćemo da napravimo paralelu sa tržištem Republike Srbije, sa fokusom da krize ne pogađaju samo manje organizovana i sistemski slabije uređena tržišta, već i da mnogo veći sistemi zaista nemaju adekvatan odgovor na krize ovakvih razmera.

3. UGLEDNI PRIMER VELIKE BRITANIJE

O ozbiljnosti tekuće energetske krize, kao i nedostatku efikasnih mera i strategije za ublažavanje ili gotovo eliminaciju posledica koje su nastupile i koje će tek nastupiti, najbolje govori nespornost jednog od prvih i najstarijih energetskih tržišta na evropskom kontinentu. Naime, energetsko tržište dojučerašnjeg člana Evropske Unije, Velike Britanije je jasan primer kako jedan poslovno i tržišno zreo sistem vrlo lako može da se uruši usled nedostatka mehanizma za ublažavanje efekata nekontrolisanog rasta cene gasa kao primarno identifikovanog uzročnika već sada svetske energetske krize.

3.1 Opšte informacije o maloprodajnom tržištu u Velikoj Britaniji

Deregulacija energetskog tržišta Velike Britanije, počinje 1989. godine, donošenjem Zakona o električnoj energiji. Pre liberalizacije tržišta u Velikoj Britaniji su postojala 3 državna prenosna sistema, podeljena na geografske regione: Engleska i Vels, Škotska i Severna Irska. Telo koje je upravljalo svim prenosnim sistemima je Centralni odbor za proizvodnju električne energije (CEGB). Donošenjem Zakona o električnoj energiji, CEGB je podeljen u 4 različite kompanije, 3 za proizvodnju električne energije i jednu koja će preuzeti ulogu operatera tržišta. Tri od 4 kompanije su privatizovane, jedino kompanija koja se bavila proizvodnjom električne energije iz nuklearnih elektrana ostala je u državnom vlasništvu.

Dalji koraci ka liberalizaciji tržišta, prirodno, bili su usmereni ka privatizaciji distributivnih kompanija, koje su pored poslova distribucije električne energije obavljale i poslove snabdevanja krajnjih potrošača. Energetski sistem Velike Britanije je bio podeljen na 12 distributivnih oblasti.

Zakonom iz 1989. godine je osnovan i regulatorni organ, Kancelarija za tržište gasa i električne energije (OGFEM) [5]. Značajne izmene tržišta u Velikoj Britaniji su nastupile tokom 2000. godine, kada je OFGEM uveo sistem kontrole tržišnih cena sa ciljem da se olakša ulazak novih snabdevača na tržište u Velikoj Britaniji. Nakon 2000. godine, do danas, veliki broj učesnika na tržištu električne energije u Velikoj Britaniji obavlja svoje poslovne aktivnosti u oblasti proizvodnje, distribucije, odnosno snabdevanja električnom energijom i prirodnim gasom, uz drastične promene koje su nastupile tokom 2021. godine, a koje se pre svega odnose na sunovrat srednjih i manjih snabdevača električne energije i gasa. Bez obzira na strukturu tržišta, koja se menjala tokom godina „6 najvećih“ i dalje poseduje većinski udeo na tržištu.

3.2 Stanje tržišta tokom druge polovine 2021. godine, posledice, i preduzete mere ka ublažavanju efekta visoke cene energenata

Druga polovina 2021. godine donela je vrlo nepovoljnu klimu u energetskom sektoru cele Evrope. Političke odluke, špekulativno poslovanje snabdevača, stanje privrede, odnosno tempo rasta privredne aktivnosti usled jenjavanja COVID-19 pandemije, kao i nepovoljni meteorološki uslovi tokom prolećnih meseci stvorili su kritičnu masu elemenata koji su za veoma kratak period doprineli da se dovede u pitanje stabilnost, organizovanost, kredibilitet pa čak i održivost energetskih sistema širom Evrope. Ovakav set parametara često je među novinarima, analitičarima i samim učesnicima nazivan „savršenom olujom“ (eng. *perfect storm*).

Efekti „spiralnog“ rasta cena gasa i električne energije, najpre su se odrazili na teritoriji Velike Britanije tokom letnjih meseci, kada je zabrinutost manjih učesnika na tržištu za dalji nastavak poslovanja usled rasta cena, počela polako da prelazi u neposrednu opasnost od bankrotstva. Početkom 2021. godine, umeren i stabilan rast cena energenata, učesnici su tumačili kao prilagođavanje tržišta usled jenjavanja COVID-19 virusa, kao i oporavka privredne aktivnosti, potpuno nesporni za cenovni šok koji će uslediti. Tokom leta, stvari su počele drastično da se menjaju, cene za tzv. „terminske“ ugovore za isporuke gasa i električne energije su porasle za gotovo 60%, dok su cene za dan unapred isporuke imale još oštriju krivu rasta.

Tokom 2021. godine OFGEM je više puta usklađivao maksimalne cene električne energije za domaćinstva, s tim da ni jednog trenutka nisu uspele da isprate rast cena električne energije na veleprodajnom tržištu, što je direktno uticalo da snabdevači koji nisu na vreme osigurali kupovinu (eng. *hedge*) neophodnih količina za svoje buduće potrebe, već tokom avgusta počnu sa poslovanjem u gubitku.

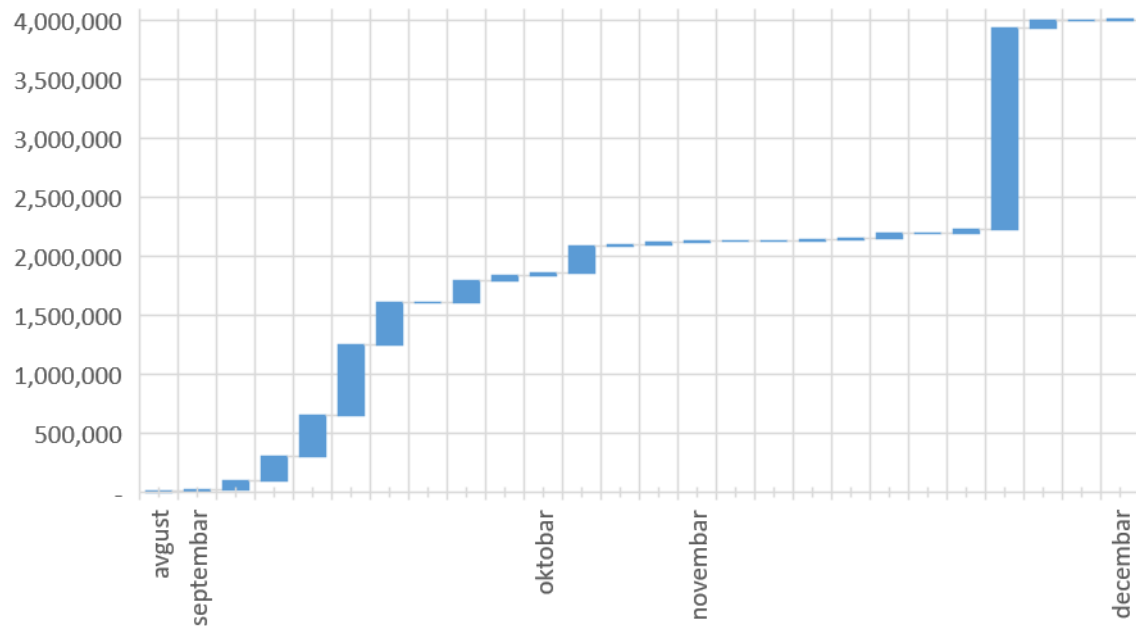
TABELA 1 - MAKSIMALNE REGULISANE CENE OD KRAJA 2020. DO APRILA 2022. GODINE

Period regulisane cene	Maksimalni godišnji trošak za domaćinstva	Razlika u ceni između perioda regulacije
Oktobar 2020 – Mart 2021	£1,042	- £84
April 2021 – Septembar 2021	£1,138	+ £96
Oktobar 2021 – Mart 2022	£1,227	+ £89
April 2022 – Septembar 2022	£1,971	+ £694

Kao što je već rečeno, avgust 2021. donosi prvu „žrtvu“. Snabdevač „HUB Energy“ sredinom avgusta objavljuje da nije u stanju da nastavi sa snabdevanjem energijom svojih 15 hiljada kupaca, koje obaveštava da prelaze na tzv. „snabdevača poslednjeg izbora“ (eng. *Supplier Of Last Resort – SOLR*) ili u Republici Srbiji poznatog pod terminom „rezervni snabdevač“, kompaniju „Eon Next“. Ubrzo nakon toga sve veći broj snabdevača je primoran da svoje kupce prebaci na sistem rezervnog snabdevanja kod jednog od više postojećih rezervnih snabdevača usled nemogućnosti nastavka sopstvenog poslovanja.

TABELA 2 – SNABDEVAČI KOJI SU PRESTALI SA RADOM ZBOG RASTA CENA GASA I ELEKTRIČNE ENERGIJE U VELIKOJ BRITANiji

Broj	Ime snabdevača	Broj krajnjih potrošača	Mesec u kome je snabdevač prestao sa radom	Ime rezervnog snabdevača koji je preuzeo krajnje potrošače
1	ZOG ENERGY	11.700	Decembar 2021.	EDF
2	ENTICE	5.400	Novembar 2021.	SCOTTISH POWER
3	ORBIT	65.000	Novembar 2021.	SCOTTISH POWER
4	BULB	1.700.000	Novembar 2021.	Snabdevač radi pod specijalnim režimom administracije
5	NEON REEF	30.000	Novembar 2021.	BRITISH GAS
6	SOCIAL ENERGY	5.500	Novembar 2021.	BRITISH GAS
7	CNG	41.000	Novembar 2021.	POZITIVE ENERGY
8	ZEBRA POWER	14.800	Novembar 2021.	BRITISH GAS
9	OMNI ENERGY	6.000	Novembar 2021.	UTILITA
10	AMPOWERUK LIMITED	2.600	Novembar 2021.	YU ENERGY
11	MA ENERGY	300	Novembar 2021.	SMARTEST ENERGY BUSINESS
12	BLUEGREEN ENERGY	5.900	Novembar 2021.	BRITISH GAS
13	GOTO ENERGY	22.000	Oktobar 2021.	SHELL ENERGY
14	DALIGAS	9.000	Oktobar 2021.	SHELL ENERGY
15	PURE PLANET	235.000	Oktobar 2021.	SHELL ENERGY
16	COLORADO ENERGY	15.000	Oktobar 2021.	SHELL ENERGY
17	SYMBIO	50.000	Septembar 2021.	E.ON NEXT
18	IGLOO	180.000	Septembar 2021.	E.ON NEXT
19	ENSTROGA	6.000	Septembar 2021.	E.ON NEXT
20	GREEN	350.000	Septembar 2021.	SHELL ENERGY
21	AVRO	600.000	Septembar 2021.	OCTOPUS
22	PEOPLES ENERGY	350.000	Septembar 2021.	BRITISH GAS
23	UTILITY POINT	200.000	Septembar 2021.	EDF
24	PFP ENERGY	80.000	Septembar 2021.	BRITISH GAS
25	MONEYPLUS ENERGY	9.000	Septembar 2021.	BRITISH GAS
26	HUB ENERGY	15.000	Avgust 2021.	E.ON NEXT
Total:		4.009.200		

SLIKA 2 – KRETANJE BROJA POTROŠAČA KOJI SU PREŠLI KOD REZERVNOG SNABDEVAČA TOKOM 2021. GODINE

Ako uzmemo u obzir da u Velikoj Britaniji ima 28 miliona potrošača električne energije i oko 23 miliona potrošača gasa (veliki broj njih ima ugovor sa vezanom uslugom kojom je objedinjeno snabdevanje gasom i električnom energijom sa istim snabdevačem), broj krajnjih kupaca na režimu rezervnog snabdevanja je u jednom trenutku iznosio preko 11% ukupnog broja potrošača.

Tokom jeseni 2021. godine, mere za zaštitu ili pomoć tržištu su svodile na najave planova za finansijsku pomoć u vidu kreditiranja snabdevača kojima preti bankrot, ali bez konkretnih koraka. Primećen je i diskriminatoran stav operatera u slučaju bankrota snabdevača „Bulb Energy“ koji je u svom portfoliju imao 1,7 miliona korisnika. Naime, jedina intervencija države, odnosno operatera sistema OFGEM prema snabdevačima jeste bila reakcija i proces prelaska u režim specijalne administracije poslovanja „Bulb Energy“ (uvođenja prinudne uprave), u cilju restrukturiranja i revitalizacije. Sem „Bulb Energy“ ni za jednog drugog snabdevača nije predložen ovakav režim.

Tokom novembra i decembra 2021. godine, operater tržišta više puta je razmatrao stavove o izmeni mehanizma i učestalosti kojom će definisati maksimalne cene za tarifne kupce u Velikoj Britaniji, ali konkretne odluke nisu donete, već je metodologija izmene maksimalne cene nastavljena standardnim tempom uz nužnost drastičnih povećanja maksimalnih cena usled globalne energetske krize.

Kupovina vremena kratkoročnim nabavkama energije i lažni optimizam koji su izgleda bili prisutni kod svih sada već bivših snabdevača, kao i jedne svojevrstne pasivnosti samog operatera tržišta doveli su do toga da je tržište Velike Britanije, zaista bilo nespremno za preduzimanje bilo kakvih promišljenijih mera koje bi možda koliko-toliko ublažile kataklizmične efekte rasta cena energenata.

4. ZAKLJUČAK

Sagledavši dešavanja i činjenice opisane u ovom radu, možemo doći do zaključka da enormni profiti zabeleženi tokom 2020. godine koje su snabdevači beležili zbog rekordno niskih cena energenata, nisu adekvatno iskorišćeni za zatvaranje pozicija za narednu godinu, što je dovelo do toga da su mnogi snabdevači u skoro svim državama Evrope bili primorani da „jure“ kratkoročne pozicije tokom same 2021. godine, u nadi da će se cenovni trendovi stabilizovati i ostaviti im prostora da izvrše preko potrebnu kupovinu neophodnih količina za buduće periode trajanja prodajnih ugovora – ali, do toga nije došlo.

Kako se početkom 2022. godine zimi nazirao kraj, moglo se naslutiti da će se smanjenjem sveukupne potrošnje situacija smiriti, stabilizovati a na kraju i normalizovati. Međutim, krajem februara 2022. godine i to baš tokom testa izolovanog rada ukrajinskog elektroenergetskog sistema kao priprema za priključenje kontinentalnoj

evropskoj interkonekciji, došlo je do oružanog sukoba na severoistoku Evrope koji je doneo nove probleme na tržište energenata i učinilo celokupnu, ionako lošu, energetska situaciju još nestabilnijom i neizvesnijom. Cene su se relativno stabilizovale ali na veoma visokim nivoima i što je naročito zabrinjavajuće nije došlo do njihovog pada čak ni posle završetka grejne sezone. Za mesec maj 2022. godine je od strane zemalja članica EU najavljeno produžavanje odluka o ograničavanju cena čak možda i do kraja 2023. godine, što je od trgovaca okarakterisano kao „nazadovanje“ tržišta kome je trebalo više od 20 godina da dostigne neki nivo koliko-toliko konkurentskog i slobodnog. U svakom slučaju situacija je i dalje veoma problematična i izazovna, Filipović i Tanić [6] za sve aktere na tržištu i u skoroj budućnosti se na žalost ne nazire neko brzo a razumno prihvatljivo rešenje za prevazilaženje sada već veoma produbljene evropske energetske krize.

O predmetnoj krizi je objavljen veoma veliki broj stručnih (i manje stručnih) novinskih članaka i analiza, mišljenja, razmišljanja i promišljanja od strane velikog broja renomiranih stručnjaka iz oblasti energetike širom sveta, od kojih su neki dalekovodiji još u oktobru 2021. prognozirali da zbog svoje prirode, dubine i sveobuhvatnosti, kriza neće moći da se prevaziđe pre 2023. godine. Zbog toga su mnoge zemlje, a pre svega Nemačka koja u tome prednjači, odložile trajno gašenje svojih termoelektrana na (prljavi) ugalj radi očuvanja energetske stabilnosti i sigurnosti snabdevanja. Ciljevi energetske tranzicije su ostali isti ali će rokovi verovatno biti prolongirani jer razvoj i promene u energetskom sektoru zahtevaju duže vreme za sprovođenje i konstanto prilagođavanje aktuelnim promenama o kojima je uvek potrebno podrebnije i temeljno razmišljati, Granić [7]. Od objavljenih ozbiljnijih materijala koji ipak nude neko rešenje, izdvojili bismo rad Batlle, Schittekatte i Knittel [8] u kome se jasno navodi da su regulatorne promene neophodne, ali ne za rešenje aktuelne krize jer je za to već kasno, već za izbegavanje negativnih posledica neke buduće slične krize i poremećaja na tržištu kao što se predlažu Batlle, Schittekatte i Knittel [9] i Popkostova [10] – znači učiti na greškama i obezbediti da se ne ponove.

Štednja, racionalno gazdovanje energijom, primena različitih mera energetske efikasnosti, novi kapaciteti u distribuiranoj proizvodnji i energetske zadruga su neke od mera koje se mogu relativno brzo primeniti zarad ublažavanja izrazito negativnih efekata koje će ovako značajno i sada već sa sigurnošću možemo reći – trajnije, poskupljenje svih energenata a prvenstveno električne energije doneti i domaćinstvima i privredi. Za trajnije rešenje se mora iznaći neki novi model dizajna i uređenja maloprodajnog tržišta koji će biti otporan i na ovakve krize i koji bi trebalo da na neki način štiti i same snabdevače a ne samo kupce jer se postavlja pitanje po koju cenu je ta zaštita obezbeđena i da li se na duži period uopšte isplati državi a i celokupnom društvu.

LITERATURA

- [1] Elektroenergetski Koordinacioni Centar d.o.o., 2003, “Direktiva o pravilima unutrašnjeg tržišta električne energije u Evropskoj Uniji” – prevod, Dokument 6.
- [2] “Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support” – COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, 2021, Brussels, COM(2021) 660 final
- [3] Electricity Working Group (EGW) of the Energy Community Regulatory Board (ECRB), „Impact of the electricity price surge in Energy Community Contracting Parties and measures undertaken“, 2021
- [4] Agencija za Energetiku Repunlike Srbije, „BILTEN AERS broj 561“, <https://www.aers.rs>
- [5] <https://www.ofgem.gov.uk/>
- [6] Filipović S., Tanić G., 2010, “Izazovi na tržištu električne energije”, Ekonomski Institut, ISBN 978-86-7329-083-6
- [7] Granić G., 2010, “Kako promišljati energetska budućnost?” – Članci objavljeni u poslovnom dnevniku, Poslovna biblioteka i EIHP, ISBN 978-953-7775-01-8
- [8] Batlle C., Schittekatte T., Knittel C.R., 2022, “Power Price Crisis in the EU: Unveiling Current Policy Responses and Proposing a Balanced Regulatory Remedy”, MITEI-WP-2022-02. February 25, An MIT Energy Initiative Working Paper, CEEPR (<https://ceepr.mit.edu/>) Working Paper 2022-004, MIT Center for Energy and Environmental Policy Research, MIT Energy Initiative, MA, USA
- [9] Batlle C., Schittekatte T., Knittel C.R., 2022, “Power price crisis in the EU 2.0+: Desperate times call for desperate measures”, An MIT Energy Initiative Working Paper, MIT Center for Energy and Environmental Policy Research, MIT Energy Initiative, MA, USA
- [10] Popkostova Y., 2022, “EUROPE’S ENERGY CRISIS CONUNDRUM - Origins, impacts and way forward”, Published by the European Union Institute for Security Studies (EUISS), Online: ISBN 978-92-9462-085-9, DOI 10.2815/508124